

УДК 392.4-053.6(477.74)“1920/1950”

УКРАЇНСЬКА СІЛЬСЬКА МОЛОДЬ У ДЗЕРКАЛІ ГЕНДЕРНОЇ ПОВЕДІНКИ

Авторка здійснює спробу відтворення системи молодіжного дозвілля, розглядає особливості поведінки у дошлюбному спілкуванні. Звертається увага на регіональні особливості ритуальних дій у системі дошлюбного спілкування українців.

Ключові слова: *молодіжна субкультура, дошлюбне спілкування, суспільство, гендерна поведінка, українці.*

Весілля передували дошлюбні обряди, важливим компонентом яких була ритуалістика молодіжного спілкування. Українці кажуть: *Як склався у людини шлюб, так піде і все її життя.* Ця

народна мудрість виходить з того величезного значення, яке надавали шлюбу й сім'ї, особливо у минулому, коли одружувалися на все життя і тільки з однією людиною. Тож момент вибору судженого був дуже відповідальним. У виборі шлюбного партнера перепліталися різні інтереси.

Дівчина прагнула зустріти обранця, котрий припав би їй до душі, батьки жадали помічника у домі, громада – голову міцного господарства

Для всієї території повноцінного функціонування інституту *вечорниць/досвіток* характерним був звичай спільного спання хлопців та дівчат. Таку поведінку молоді не лише повсюдно сприймали як допустиму і навіть природну, але навіть часом розглядали як обов'язковий компонент дошлюбного спілкування.

Найбільш зацікавленою стороною та постійними ініціаторами спільного спання були, як правило, хлопці. Пара утворювалась, як правило, за взаємною згодою [12, с. 1], але ініціатива належала хлопцеві: він обирав дівчину, з якою хотів ночувати, а та могла прийняти цю пропозицію чи відмовити небажаному залицяльнику. Прикметно, що самі дівчата далеко не завжди схвально ставились до ідеї спільної ночівлі з хлопцями, тож останні докладали певних зусиль, спонукаючи дівчат лягати разом [6, с. 2], а дівчата змушені були вдаватись до різноманітних хитрощів, уникаючи ночівлі, особливо коли хлопець не викликав у дівчини симпатії. Якщо дівчата з якоїсь причини не пускали хлопців до хати, ті могли зламати лісу, вибити вікно, а ввірвавшись до хати – розбити лампу [6, с. 2]. Інколи дівчата, які ухилялись від „жениханя” чи були гострі на язик зазнавали знущань зі сторони парубків [13, с. 2]. Дівчата, у свою чергу, також часом могли дати відсіч – словесно чи фізично – надто напосідливому залицяльнику чи хлопцеві, що завдавав їй дошкульних збитків [14, с. 2], а того, хто, не маючи пари, залишився таки ночувати на вечорницях, дівчата могли зробити посміховиськом, понашивавши йому на спину клаптиків, насипавши у шапку попелу чи крейди тощо [12, с. 2].

Думка про необхідність спільного спання на вечорницях (навіювана та постійно „впроваджувана в життя” хлопцями, а також підкріплена вірою в те, що вечорничний обранець стане нареченим) у свідомості дівчат поступово ставала переконанням: „треба обов’язково з хлопцями спати, а то і заміж не пійдеш” [6, с. 2]. Подібна модель поведінки перетворювалась на нормативну, а подекуди навіть престижну у молодіжному середовищі.

Різне ставлення чоловічої та жіночої частин вечорничних зібрань до сексуально-еротичних аспектів спілкування пояснюється, з одного боку, відмінностями статевого дозрівання хлопців та дівчат. Дослідники відзначають, що хоча дівчата раніше дозрівають фізіологічно, у них на початку сильнішою є потреба в ніжності, ласці, емоційній теплоті та розумінні, аніж у фізичній близькості. Натомість у юнаків здебільшого раніше виникає чуттєво сексуальний потяг до фізичної близькості, тоді як потреба в духовному зближенні та взаєморозумінні виникає дещо пізніше [3, с. 2].

З іншого боку, варто відзначити відмінності в інтерпретації звичаю спільного спання молоді інформаторами-чоловіками та інформаторками-жінками (і відповідними «жіночими» фольклорними текстами). Якщо перші розглядають його як нормативний і навіть обов’язковий компонент дошлюбного спілкування молоді (про що недвозначно свідчать етнографічні матеріали, використані у праці З. Кузелі [11, с. 3] – записані дослідником чоловіком від інформатора-чоловіка, то другі хоч і сприймали таку поведінку як звичайну, проте дії хлопців змальовують переважно як насильницькі, вбачаючи у них санкціонований традицією примус дівчини до задоволення чоловічих бажань. Публіковані досі етнографічні дані пропонували нам лише чоловіче – андроцентричне – бачення цієї ланки молодіжної субкультури українського села, тобто мали явно однобічний характер. Лише залучення інформації, наданої жінками, надає цілісності нашим реконструкціям і демонструє складний та суперечливий характер цього явища.

Вечорні стосунки мали здебільшого платонічний характер: хлопці, як правило, з повагою ставились до дівочої честі, і пестощі не переходили тієї формальної межі, за якою починається розпуста [1, с. 3]. Проте, із цього загальноновизнаного та суворо дотриманого правила траплялись прикрі винятки.

Громадська думка, що засуджувала і карала нерозважливу дівчину-покритку, насправді зовсім не знімала відповідальності з парубка, який «звів» дівчину. На Гуцульщині його не лише публічно били палицями, але й сама парубоча громада висловлювала йому свій осуд [4, с. 3]. В народі вважали, що зневага дівчини – великий гріх, а „цей чоловік, що зведе дівку, він не має на ціле жите шестя у себе. Він ніколи не доробит си, через то, шо збанований” [1, с. 3]. Ймовірно, звичай громадського покарання хлопця, що звів дівчину, колись був поширений не лише на Гуцульщині, але й на інших українських етнічних територіях. Його відгомін знаходимо у текстах народних пісень, сюжет яких вказує на можливість і навіть реальну спробу уникнути покарання шляхом відкупу [14, с. 3].

Як бачимо, поведінка дівчат та хлопців явно суперечила усім соціально визнаним та усталеним морально-етичним нормам. У нашому випадку йдеться про актуалізацію статевого потягу на тлі загальної еротизованості ситуації вечорничного спілкування. Як писала Оксана Кісь, на посилення загальних тенденцій в групі безпосередній вплив має також кількість присутніх та щільність їх розташування у приміщенні, тож природно, що згадані еротичні імпульси ставали інтенсивнішими саме на вечорницях, коли в стосовно невеликому приміщенні збиралось до 20 та більше осіб [7, с. 4]. Окрім того, сучасна соціальна психологія доводить, що в групі знижується самоконтроль, а це призводить до послаблення нормативного стримування: у деяких групових ситуаціях люди схильні до того, щоб відкинути нормативні поведінкові обмеження, втратити відчуття індивідуальної відповідальності за власні вчинки та діяти «як усі», навіть всупереч власним цінностям.

Отже, усі згадані чинники, безумовно, спрацьовували в межах вечорничних зібрань, тимчасово змінюючи поведінку молоді на асоціальну. По суті, мова йде про подвійну мораль: одні норми – для привселюдного спілкування, інші – за умов відсутності контролю зі сторони дорослих. Бо ж загальновідомо, що у повсякденному житті поведінка дівчат вирізнялась стриманістю та скромністю, прилюдність вияву симпатій між хлопцем та дівчиною була неприпустимою.

Підводячи підсумки, треба відзначити, що молодіжна субкультура була похідною від культури дорослих. У ній виявляються і цілеспрямовано формуються суспільством однолітків ті самі статеві специфічні риси поведінки, що й у дорослих.

У спілкуванні молоді у суспільстві, зокрема у с. Маяки ХІХ – початку ХХ століття на перший план виходили механізми, що виробляли стандарти шлюбної поведінки. Порушення шлюбно-репродуктивної поведінки коригувалося переважно в ігровій формі, що знижувало рівень агресивності і підтримувало стабільність і стійкість усієї групи.

З іншого боку, молодіжна субкультура, як і дитяча, була значною мірою явищем автономним і дуже специфічним, у її межах вироблялися правила гендерної поведінки, відбувалися подальше становлення, соціалізація індивіда. Засвоєння на цьому віковому етапі певних норм та установок соціального життя молоддю відбувалося у відповідності з приписами наявного комплексу української звичаєво-обрядової культури, що виступали своєрідними регуляторами інтрасоціальних взаємодій та інтеракцій всередині усієї локальної спільноти села.

Список використаної літератури та джерел

1. Агапкина Т. А. Инцест // Славянские древности. Этнолингвистический словарь. – Т. 2 – М., 1999. – С. 418-420.

2. Балущок В. Обряди ініціації українців та давніх слов'ян / Василь Балущок. – Львів-Нью-Йорк : Видавництво М. П. Коць, 1998. – 266 с.
3. Бернштам Т. Молодеж в обрядовій житни общини XIX – начала XXв. Полововозрастной аспект традиционной культуры/ Татьяна Бернштам. – Л. : Наука, 1988. –281с.
4. Боржковский В. «Парубоцтво» как особая группа в малорусском сельском обществе / Валеріан Боржковський// Киевская старина. – 1887. – № 8.
5. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис/ Олекса Воропай. – К., 1993. – 590с.
6. Заглада Н. Побут селянської дитини: Матеріали до етнології/ Н. Заглада. – К. : Держтрест «Київ-Друк», 1929. – Т. I. – 260 с.
7. Кісь О. Дівчина-покритка в українському селі кінця XIX – початку XX ст. / Оксана Кісь // Народознавчі Зошити. – 1998. – № 6. – С. 684-692.
8. Кісь О. Особливості соціалізації дівчаток в українській сім'ї XIX – початку XX ст. / Оксана Кісь // Етнічна історія народів Європи. Традиційна етнічна культура слов'ян. Зб. наук. пр. – К. : Стилоc, 1999. – С. 259-305.
9. Кон И. Психология ранней юности/ Игорь Кон. – М. : Просвещение, 1989. – 254 с.
10. Короленко Людмила Миколаївна, 1953 р.н., с. Маяки Біляївського р-ну Одеської обл.
11. Кузеля З. Ярмарки на дівчата. (Причинок до української етнології) / Зенон Кузеля. – Львів, 1914. – 12 с.
12. Петрова Н. Деякі форми дошлюбного спілкування молоді в традиційному українському суспільстві: вечорниці (за матеріалами етнографічних досліджень Одещини) [Текст] / Наталія Петрова // Сучасна етнокультурна та етнополітична ситуація на Півдні України і актуальні проблеми державного управління. Матеріали регіональної науково-практичної конференції. – Одеса : Гермес, 1996. – С. 20-21.

13. Петрова Н. О. Дошлюбне спілкування молоді в календарній обрядовості українців Одещини / Н. О. Петрова, Т. В. Тхоржевська // Записки історичного факультету / ОНУ імені І. І. Мечникова. – Одеса : Гермес, 2003. – Вип. 13. – С. 34-39.
14. Петрова Н. О. Традиційні форми дошлюбного спілкування молоді (за матеріалами етнографічних досліджень Одещини)/ Наталія Олександрівна Петрова // Записки історичного факультету / ОДУ ім.І. І. Мечникова. – Одеса, 1997. – Вип. 4. – С. 37-41.
15. Половська Світлана Анатоліївна, 1948 р.н., с. Маяки Біляївськог р-ну Одеської обл.
16. Сумцов Н. Досветки и посиделки / Николай Сумцов // Киевская старина. – 1886. – Т. 3. – С. 421-441.
17. Чубинский П. Очерк народных юридических обычаев и понятий в Малороссии / Павел Чубинский. – СПб., 1869. – 41с.
18. Ястребов В. Новые данные о союзах неженатой молодежи на Юге России / Владимир Ястребов // Киевская старина. – 1896. – Т. XV. – Кн. 10. – 463 с.

Калинина С.

УКРАИНСКАЯ СЕЛЬСКАЯ МОЛОДЕЖЬ В ЗЕРКАЛЕ ГЕНДЕРНОГО ПОВЕДЕНИЯ

Автор делает попытку воссоздания системы молодежного общения, рассматривает особенности поведения в добрачном общении молодежи. Обращает внимание на региональные особенности ритуальных действий в системе добрачного общения украинцев.

Ключевые слова: молодежная субкультура, добрачное общение, общество, гендерное поведение, украинцы.

Kalinina S.

UKRAINIAN RURAL YOUTH IN THE MIRROR OF GENDER BEHAVIOR

The author makes an attempt to recreate the youth system of communication, especially considering premarital intercourse behavior in youth. Draws attention to the regional characteristics of ritual are already pre-marital intercourse Ukrainians.

Keywords: *youth subculture, communication, society, behavior, Ukrainians.*